

AI en genealogisch onderzoek

een nieuwe assistent voor de familiehistoricus

door Ger Matthee

versie 19 juli 2026

Inhoud

Startkaart — probeer dit deze week.....	2
Kennismaking.....	3
Meer voorbeelden uit de praktijk.....	4
Aan de slag: stappenplan, prompts en skills.....	9
Een goede werkwijze: de onderzoekscyclus.....	19
Een voorbeeld van A tot Z.....	21
Welke AI kiest u? Modellen, talen en abonnementen.....	23
Veelgestelde vragen.....	30
Begrippenlijst.....	31
Bijlage: een master prompt en skill.....	32
Voor gevorderden.....	34
Praktijkvoorbeelden uit het Matthee-project.....	38
Bronnen en verwijzingen.....	41
Tot slot.....	42

Startkaart — probeer dit deze week

Leest u liever niet eerst 30 pagina's? Begin dan hiermee. Vijf minuten volstaan.

- 1. Open uw browser** en ga naar chatgpt.com, claude.ai of gemini.google.com. Niets installeren; één keer een account met uw e-mailadres.
- 2. Typ uw vraag** in het vak onderaan, in gewoon Nederlands, en druk op Enter.
- 3. Voeg uw akte toe** via het paperclip-knopje, of sleep het bestand in het venster — en typ erbij wat u ermee wilt.
- 4. Vraag door.** Laat verduidelijken, korter maken of anders ordenen. Het is een gesprek, geen éénmalige vraag.
- 5. Controleer alles** tegen het origineel. AI is een hulpmiddel, nooit een bron.

Drie vragen om mee te beginnen

“Leg in eenvoudige taal uit wat een schepenbank was in de 17e eeuw.”

“Transcribeer deze doopinschrijving, vertaal haar naar modern Nederlands en leg de Latijnse termen uit. Markeer onzekere woorden met [?] en verzin niets.”

“Vat dit testament samen: wie erft wat, en welke familieleden worden genoemd?”

Bevalt het? Lees dan verder in deze gids — voor de valkuilen (blz. 3 e.v.), praktische voorbeelden en, voor wie verder wil, prompts en vaste werkafspraken.

Kennismaking

Kunstmatige intelligentie (AI) is de laatste jaren sterk in opkomst. Misschien hebt u er al over gehoord, maar vraagt u zich af wat u er als genealoog eigenlijk aan hebt. Het goede nieuws is dat AI geen vervanging is van uw eigen onderzoek, maar juist een handige digitale assistent kan zijn.

AI kan helpen bij het ontcijferen van oude handschriften, het vertalen van Latijnse, Franse of Duitse teksten, het samenvatten van historische documenten en het verklaren van oude woorden en begrippen. Ook kan AI helpen bij het opstellen van biografieën van voorouders, het ordenen van onderzoeksgegevens en het leggen van verbanden tussen historische gebeurtenissen en het leven van uw familie.

Toch blijft één regel altijd gelden: controleer de bronnen. AI kan fouten maken of informatie combineren die niet juist is. Daarom blijft het raadplegen van originele archiefstukken, akten, kaarten en betrouwbare publicaties onmisbaar. AI is geen bron, maar een hulpmiddel om sneller en efficiënter te werken.

Voor veel genealogen kan AI ook een inspiratiebron zijn. U kunt vragen stellen in gewone taal, zoals: “Leg uit wat een schepenbank was”, “Vertaal deze doopinschrijving uit 1685” of “Schrijf een leesbare samenvatting van deze notariële akte.” Hierdoor wordt historische informatie vaak toegankelijker en gemakkelijker te begrijpen.

De ontwikkelingen gaan snel. Net zoals internet dertig jaar geleden een nieuw hulpmiddel werd voor genealogen, zal AI waarschijnlijk een vaste plaats krijgen binnen historisch en genealogisch onderzoek. Wie bereid is ermee te experimenteren, zal ontdekken dat het veel tijd kan besparen en nieuwe mogelijkheden biedt.

De belangrijkste onderzoeker blijft echter altijd de mens. Nieuwsgierigheid, kritisch denken en zorgvuldig brononderzoek zijn en blijven de basis van goede genealogie. AI ondersteunt daarbij, maar neemt die rol niet over.

Meer voorbeelden uit de praktijk

In het eerste deel zagen we in grote lijnen wat AI voor de genealoog kan betekenen. Hieronder staan meer concrete voorbeelden — kleine, alledaagse klussen waarbij een digitale assistent u werk uit handen neemt.

Oude handschriften lezen. Een zeventiende-eeuwse doopakte in een eigenzinnige hand kost veel tijd. AI kan zo'n tekst helpen ontcijferen, letter voor letter, en daarbij aangeven welke woorden onzeker blijven. Denk aan de Sint-Lambertus doopregisters van Beerse (1610-1636).

Vertalen én uitleggen. Latijnse, Franse of Duitse akten worden omgezet in gewoon Nederlands. Vraag ook om uitleg van vaktermen als “relicta” (weduwe) of “immatriculatie”, zodat u niet alleen de vertaling maar ook de betekenis begrijpt.

Oude woorden, maten en munten. Wat is een bunder of een roede? Hoeveel stuivers gaan er in een gulden? Wat deed een vorster of een momboir? AI legt oude begrippen, beroepen en afkortingen uit in begrijpelijke taal. Ook oude plaatsnamen: dat ‘Salphen’ en ‘Zalfen’ dezelfde plek zijn (al vermeld in 1278), is precies zo iets wat AI helpt ontwarren.

Data en kalenders. Een datum als “op Sint-Maarten 1672” of een vermelding volgens de Juliaanse kalender kan worden omgerekend naar een gewone datum — met een waarschuwing wanneer er onzekerheid bestaat.

Lange akten samenvatten. Van een testament of notariële akte maakt AI een leesbare samenvatting: wie is wie, wie erft wat, en welke familieleden worden genoemd.

Gegevens ordenen. Losse aantekeningen worden gezinsstaten, overzichtstabellen van dopen, huwelijken en begrafenissen, of nette chronologische tijdlijnen.

Logische controles. AI kan een reeks nalopen op onmogelijkheden: een kind dat vóór zijn ouder gedoopt lijkt, een huwelijk op een onwaarschijnlijke leeftijd, of dezelfde persoon die per ongeluk dubbel voorkomt.

Naamvarianten en aliases. Spellingsvarianten en bijnamen worden herkend, evenals de geleidelijke overgang van een patroniem naar een vaste familienaam — vaak ergens tussen 1600 en 1640.

Historische context. Wat speelde er in dat dorp of die streek in dat jaar? Oorlog, pest, misoogst of een kerkelijke gebeurtenis kunnen het leven van een voorouder verklaren. Zo verklaart een zware storm in december 1703, die in de streek molens beschadigde, opeens een post in een rekening; en een pestepidemie leidde in 1626 tot de bouw van een kapel.

Schrijven en redigeren. Van leesbare biografieën en familie verhalen tot foto-bijchriften; ook het corrigeren van spelling en stijl of het maken van een register hoort erbij.

Bidprentjes en rouwbrieven. Deze kunnen worden overgetypt, samengevat en geordend tot een handzaam overzicht.

DNA en heraldiek. Ingewikkelde DNA-uitslagen zoals haplogroepen worden in gewone taal uitgelegd, en AI kan meedenken over de beschrijving van een familiewapen volgens de heraldische regels. Zo wordt bijvoorbeeld duidelijk wat het betekent dat een lijn tot de Iberisch-Keltische tak R-FTA31899 binnen haplogroep R1b behoort.

De warme kant: uw voorouder tot leven brengen

Niet alles draait om akten en bewijs. AI is ook sterk in de warme kant van genealogie: van uw gecontroleerde gegevens maakt ze een leesbaar familie verhaal voor uw (klein)kinderen, een tijdlijn van een mensenleven, of een verteltekst bij een oude foto. Voor veel onderzoekers is dát uiteindelijk de bedoeling — niet alleen een stamboom, maar een verhaal dat blijft. Houd één grens in het oog: laat AI de feiten die u hebt verzameld mooi vertellen, maar geen nieuwe ‘feiten’ verzinnen om het verhaal rond te maken.

Ook voor de vereniging

AI is niet alleen handig voor de individuele onderzoeker. Een vereniging kan ze inzetten voor het opmaken van een nieuwsbrief, het maken van een verslag van een lezing, of het toegankelijker maken van het eigen archief — bijvoorbeeld door oude ledenlijsten of bidprentjes te transcriberen en doorzoekbaar te maken. Ook hier geldt: de mens beslist, en gevoelige gegevens blijven binnenskamers.

Toegankelijk voor iedereen

Een prettige bijkomstigheid: AI maakt onderzoek ook toegankelijker. U kunt een ingewikkelde tekst laten vereenvoudigen of samenvatten, hem zelfs laten voorlezen, en in de apps kunt u de letters vergroten. Typen hoeft niet: in de meeste apps kunt u uw vraag gewoon inspreken. Voor wie minder scherp ziet of moeizaam typt, is dat een uitkomst.

Samen leren — en hulp in het Nederlands

Bijna alle handleidingen over AI zijn Engelstalig, wat de drempel onnodig hoog maakt. Gelukkig hoeft u het niet alleen te doen: binnen onze vereniging kunt u ervaringen uitwisselen, en over dit onderwerp worden ook Nederlandstalige lezingen gegeven — onder meer door Peter Eyckerman bij Familiekunde Vlaanderen. Deel gerust uw vondsten en uw mislukkingen met de andere leden; van beide leren we. Misschien is een kleine leerkring binnen de vereniging wel de snelste manier om samen wegwijs te worden.

▲ Valkuilen — waar u op moet letten

AI is een krachtig hulpmiddel, maar geen onfeilbare bron. Juist omdat de antwoorden er verzorgd en overtuigend uitzien, is het belangrijk de zwakke plekken te kennen. Hieronder de belangrijkste valkuilen — en hoe u ze vermijdt.

Verzonnen bronnen ('hallucinaties'). Dit is de grootste valkuil. AI kan een archiefverwijzing, een boektitel of zelfs een bladzijnummer presenteren die er volkomen echt uitziet, maar niet bestaat. Trek daarom elke verwijzing zelf na in de oorspronkelijke bron.

Overtuigend is niet hetzelfde als juist. Een AI klinkt altijd zelfverzekerd, ook wanneer het antwoord fout is. De stelligheid van de toon zegt niets over de betrouwbaarheid van de inhoud.

Leesfouten in handschriften. Bij het transcriberen sluipen fouten in — juist in namen, afkortingen en ongebruikelijke woorden, waar het voor de genealoog het meest op aankomt. Leg de transcriptie altijd naast de originele scan.

Vertaalfouten en 'valse vrienden'. Latijnse en oude juridische termen worden soms te modern of ronduit verkeerd vertaald, waardoor de betekenis van een akte verschuift. Vraag om uitleg van twijfelachtige termen en controleer die.

Verkeerde verbanden. AI kan twee verschillende personen met dezelfde naam samenvoegen, of een familieband 'invullen' die nergens gedocumenteerd is. Lege plekken worden soms opgevuld met een aannemelijke gok in plaats van met een feit.

Het zegt wat u wilt horen. Verwerkt u een aanname in uw vraag ("bewijs dat X de vader is van Y"), dan neemt de AI die vaak klakkeloos over. Stel neutrale, open vragen en laat ruimte voor het antwoord "onbekend".

Datum- en kalenderfouten. Het omrekenen van heiligendagen, regeringsjaren of Juliaanse naar Gregoriaanse data is foutgevoelig. Beschouw zulke uitkomsten als een eerste hulp, niet als vaststaand feit.

Verouderde of algemene kennis. AI put uit een grote hoeveelheid internetteksten met een bepaalde einddatum, inclusief de fouten die daarin staan. Het 'kent' uw plaatselijke archieven niet en is geen vervanging voor eigen archiefonderzoek.

Overgenomen fouten ('copy-paste-genealogie'). Alles wat van internet komt — en zeker overgenomen stambomen — moet u altijd verifiëren; het is lang niet altijd juist. Fouten worden massaal van de ene site of boom naar de andere overgeschreven, zodat één vergissing tientallen keren terugkomt. Die schijnbevestiging (ook wel 'kringverwijzing' genoemd) is géén bewijs: veel treffers die allemaal op dezelfde onbevestigde bron teruggaan, blijven samen één onbevestigde bron. Controleer altijd tegen de oorspronkelijke akte.

Wisselende antwoorden. Dezelfde vraag kan bij herhaling een ander antwoord opleveren. AI is niet altijd consistent; laat een belangrijk resultaat gerust een tweede keer nalopen.

Privacy — wees zeer alert. Zet nooit persoonsgegevens of gevoelige informatie van hedendaagse personen of bedrijven in een AI. Denk aan: namen, adressen, geboortedata en rijksregister- of BSN-nummers van levende personen; medische en financiële gegevens; bank-, kaart- en rekeningnummers, wachtwoorden en inloggegevens; en vertrouwelijke bedrijfs- of contactgegevens. Wat u invoert, kan bij sommige diensten worden bewaard of hergebruikt. Werk bij voorkeur met historische, niet-gevoelige gegevens; hebt u toch levende personen nodig, anonimiseer die dan. Let daarnaast op het auteursrecht van materiaal dat u uploadt.

Fotobewerking tast het origineel aan. Elke AI-bewerking van een foto — oppoetsen, inkleuren, ‘verscherpen’ of restaureren — verstoort de oorspronkelijkheid en kan details toevoegen die er nooit waren. Bewaar daarom altijd het onbewerkte origineel, en gebruik een bewerking hooguit als hulpmiddel, nooit als vervanging van het echte document.

Gemakzucht — de sluipende valkuil. De grootste risico’s ontstaan niet door de techniek, maar doordat u er te veel op gaat vertrouwen en het controleren laat versloffen. Een voorbeeld uit eigen onderzoek: het is verleidelijk om families aan elkaar te koppelen op grond van één aanname — bijvoorbeeld Matthee met Mattheussen (Halle-Oostmalle), of Matthee met Thijs/Matthei (de familie uit Beerse). Zodra zo’n koppeling op twee zwakke plekken berust, is dat juist het teken om alles opnieuw en volledig op juistheid uit te zoeken in plaats van de aanname te vertrouwen. De verantwoordelijkheid voor elke conclusie blijft bij u.

Kortom: gebruik AI als een ijverige, maar soms slordige assistent — nuttig voor het voorwerk, nooit als het laatste woord.

Goed nieuws: AI die haar bronnen toont

Tegen de grootste valkuil — hallucineren — is ook goed nieuws te melden. Steeds meer assistenten schrijven hun antwoord niet ‘uit het hoofd’, maar op basis van documenten die ze eerst opzoeken, met verwijzingen naar de bron erbij. Zo wordt het antwoord betrouwbaarder én controleerbaar. De Nederlandse startup Zeta Alpha was hierin een voorloper: door een taalmodel zoals GPT te koppelen aan een ‘semantische’ zoekmachine baseert de bot zijn tekst op echt gevonden documenten en levert hij de onderbouwing met bronverwijzingen. Veel bekende assistenten hebben zo’n zoek-en-verwijs-functie inmiddels ingebouwd.

Voor u betekent dit: kies waar mogelijk een assistent die zoekt en bronnen toont, en vraag er expliciet om (“geef je bronnen”). Let wel: ook een getoonde bron moet u zelf natrekken — soms verwijst de AI naar iets dat de bewering niet echt steunt. De verwijzing helpt u vooral om sneller te controleren.

Praktische tips

- Wees specifiek: noem de streek, de periode en de taal van uw bron.

- Plak de tekst erbij of upload de afbeelding — dan werkt de AI met úw bron, niet met een algemeen voorbeeld.
- Voer een gesprek: vraag door en verfijn, in plaats van één losse vraag te stellen.
- Vraag om onzekerheden: laat twijfelachtige lezingen met [?] markeren en aannames benoemen.
- Vraag naar de redenering, niet alleen naar het antwoord.
- Geef toestemming om “ik weet het niet” te zeggen — zo voorkomt u gokwerk.
- Controleer altijd tegen het origineel: AI is een hulpmiddel, geen bron.
- Trek elke bronverwijzing zelf na; verzonnen titels of vindplaatsen komen voor.
- Let op privacy: deel geen gevoelige gegevens van nog levende personen.
- Bewaar uw beste vragen, zodat u ze een volgende keer kunt hergebruiken.

Wat AI (nog) niet goed kan

Om teleurstelling te voorkomen, nog enkele dingen waar AI juist zwak in is:

Exact tellen en rekenen — aantallen, sommen en het rekenen met datums gaan vaak mis.

Lange lijsten volledig en consequent maken — ze slaat er soms stilletjes eentje over.

Onthouden binnen een lang gesprek — ergens onderweg raakt ze de draad kwijt.

Toegeven wat ze niet weet — ze zegt liever iets aannemelijks dan “ik weet het niet”.

Voor die taken gebruikt u beter een rekenblad, een database of gewoon uw eigen zorgvuldigheid — en u controleert altijd.

Aan de slag: stappenplan, prompts en skills

Wilt u zelf beginnen? Dit deel helpt u op weg — van uw allereerste vraag tot, voor de liefhebber, een eigen vaste werkwijze.

De eerste vijf minuten

Om maar meteen de grootste drempel weg te nemen: u hoeft niets te installeren. U opent gewoon uw browser en gaat naar de website van de assistent (bijvoorbeeld chatgpt.com, claude.ai of gemini.google.com). U maakt één keer een account aan met uw e-mailadres, en daarna ziet u een leeg vak onderaan het scherm. Daarin typt u uw vraag — in gewoon Nederlands — en drukt u op Enter. Dat is alles. Er is ook een gratis app voor telefoon en tablet, met dezelfde inlog.

Hoe krijg ik mijn scan of document erin?

Bijna even belangrijk: uw eigen materiaal meegeven. Dat kan op drie manieren. U klikt op het paperclip- of plusje-knopje naast het typvak en kiest uw bestand (een foto, een pdf, een Word- of Excel-bestand). Of u sleept het bestand met de muis boven op het gespreksvenster. Of, op uw telefoon, u maakt ter plekke een foto in de app. Daarna typt u erbij wát u ermee wilt — bijvoorbeeld “transcribeer deze akte” — en drukt u op Enter. Zorg voor een rechte, goed belichte opname: dat scheelt veel in het resultaat.

Stappenplan — in acht stappen aan de slag

1. **Kies een AI-assistent** en maak een account aan. Begin gerust met één programma en één eenvoudige taak.
2. **Stel uw eerste vraag** in gewone taal, alsof u een deskundige kennis aanspreekt.
3. **Geef context mee:** streek, periode, taal en wat u al weet.
4. **Voeg materiaal toe:** plak een tekst of upload een foto of scan van de akte.
5. **Vraag door:** laat iets verduidelijken, korter maken of anders ordenen.
6. **Vraag om onzekerheden** en om de redenering achter het antwoord.
7. **Controleer het resultaat** tegen het origineel en tegen betrouwbare bronnen.
8. **Bewaar wat werkt:** leg goede vragen vast voor de volgende keer.

De prompt-formule

Een makkelijk te onthouden recept voor een goede opdracht bestaat uit vijf ingrediënten:

Doel + Bewijs + Grenzen + Vorm + Controle

Doel. Wat wilt u als resultaat — een transcriptie, een tijdlijn, een bewijssamenvatting of een overzicht van een streek?

Bewijs. Welke akten, feiten of afbeeldingen levert u mee? Voeg ze toe en benoem wat u al weet.

Grenzen. Geef tijd, plaats, personen en de precieze vraag, en zeg welke bronnen de AI mag gebruiken. Laat het alleen het kleinste ontbrekende gegeven navragen.

Vorm. In welke opmaak wilt u het antwoord — bijvoorbeeld een tabel met personen, data en plaatsen, met bronvermelding en een lijstje open vragen?

Controle. Laat feiten en gevolgtrekkingen strikt gescheiden houden, elke bewering van een bron voorzien, tegenstrijdigheden benoemen en de leeftijden, relaties en plaatsen nalopen.

Voorbeeld: “Beoordeel op basis van deze doop- en schepenaktes of Jan Matthee de zoon was van [ouder] te Oostmalle. Scheid feiten van gevolgtrekkingen, vermeld bij elke bewering de bron, benoem tegenstrijdigheden, en sluit af met drie volgende bronnen om te raadplegen.”

Deze formule is vrij naar recente prompting-adviezen (onder meer van OpenAI) en werkt bij elk model.

Handige stuurwoorden

U hoeft niet altijd een lange prompt te schrijven. Vaak volstaat een kort ‘stuurwoord’ om het antwoord de goede kant op te sturen. Enkele die voor genealogen van pas komen:

“vat samen” — een lange akte of publicatie tot de kern.

“stap voor stap” — de redenering laten uitschrijven, handig bij een filiatie.

“als tabel” — het antwoord netjes in kolommen.

“vergelijk” — twee lezingen of bronnen naast elkaar.

“leg uit in eenvoudige taal” — een moeilijk begrip toegankelijk maken.

“beoordeel je eigen antwoord kritisch” — de AI haar werk laten nakijken.

In welke vorm wilt u het antwoord?

De ‘Vorm’ uit de formule verdient even aandacht, want u kunt veel meer vragen dan een lap tekst. Zeg gewoon in welke vorm u het antwoord wilt — de vijf die voor genealogen het meest van pas komen:

- Een tabel — bijvoorbeeld dopen met datum, kind, ouders en getuigen netjes in kolommen.
- Een samenvatting — een lange akte of publicatie teruggebracht tot de kern.
- Een tijdlijn — een chronologisch overzicht van het leven van een voorouder.
- Een Word- of pdf-bestand — een net opgemaakt document om te bewerken, te delen of te bewaren.

- Een e-mail — een kant-en-klare brief, bijvoorbeeld een vraag aan een archief.

En er is meer mogelijk: ook een checklist, stappenplan, spreadsheet, presentatie, mindmap, quiz, infographic of social-mediapost kan de AI voor u maken. U vraagt eenvoudig: “geef dit als een tabel” of “maak er een tijdlijn van”.

Voorbeeldprompts om te kopiëren

Onderstaande vragen kunt u letterlijk overnemen en aanpassen aan uw eigen bron. Vermeld erbij dat de AI onzekerheden mag benoemen en niets mag verzinnen.

Begrippen en context

“Leg in eenvoudige taal uit wat een schepenbank was in de 17e eeuw.”

“Wat betekenden de beroepen ‘vorster’ en ‘momboir’ in een dorp in de Kempen?”

“Wat speelde er rond 1635 in [dorp] dat het leven van een gezin kon raken?”

Vertalen en transcriberen

“Transcribeer deze Latijnse doopinschrijving letter voor letter en markeer onzekere woorden met [?].”

“Vertaal deze akte naar modern Nederlands en leg de vaktermen uit.”

“Reken de datum ‘op Sint-Maarten 1672’ om naar een gewone datum, en let op de Juliaanse kalender.”

“Maak een leerplan om oud schrift (paleografie) te leren lezen: van gedrukte 18e-eeuwse teksten naar moeilijker 17e-eeuws handschrift, met korte oefeningen, voorbeelden en tips per stap.”

“Doe alsof je een ervaren genealoog-mentor bent. Begeleid me stap voor stap bij het ontcijferen van deze akte: stel me vragen en geef aanwijzingen, maar geef niet meteen het hele antwoord — zodat ik het zelf leer lezen.”

“Help me de terugkerende Latijnse woorden en formules in doop-, trouw- en begraafakten te leren herkennen. Geef een lijstje met de belangrijkste termen, hun betekenis en een voorbeeldzin.”

Samenvatten en ordenen

“Wat dit testament samen: wie erft wat, en welke familieleden worden genoemd?”

“Zet deze doopvermeldingen in een tabel met datum, kind, vader, moeder en getuigen.”

“Maak een tijdlijn van het leven van deze voorouder op basis van onderstaande gegevens.”

Controle en schrijven

“Controleer deze gezinsreeks op onmogelijke leeftijden of data die niet kloppen.”

“Schrijf een leesbare, feitelijke biografie van deze voorouder van ongeveer 300 woorden.”

Werken met bestanden: pdf, Word, Excel en meer

Veel onderzoek begint met een bestand: een gescande akte in pdf, een Word-document met aantekeningen, een Excel-lijst met gegevens of een foto. De meeste AI-assistenten kunnen zulke bestanden inlezen — u sleept ze in het gespreksvenster — en er daarna van alles mee doen. Eén onderscheid helpt: voor het omzetten van de inhoud (lezen, vertalen, samenvatten, ordenen) is AI sterk; voor een kale bestandsomzetting (bijvoorbeeld Word naar pdf) is de knop 'Opslaan als' of 'Exporteren' in het programma zelf vaak het eenvoudigst.

Pdf-scan lezen en omzetten. Upload een pdf van een akte en vraag om een transcriptie, een vertaling of een samenvatting. Zo wordt een beeld-pdf bruikbare tekst die u kunt kopiëren.

Van pdf naar tekst of Word. Laat de inhoud van een pdf omzetten naar platte tekst of een net opgemaakt document — handig bij lange rapporten of oude publicaties.

Tabellen naar Excel. Bevat een pdf of scan een lijst (bijvoorbeeld dopen of een bevolkingsregister), vraag dan om die als tabel of als Excel- of CSV-bestand, met kolommen die u zelf kiest.

Excel-bestanden ordenen. Een Excel-lijst kan worden opgeschoond, gesorteerd, ontdebeld of samengevat; u kunt kolommen laten splitsen (bijvoorbeeld voor- en achternaam), datums standaardiseren of een telling maken. Sommige assistenten geven het resultaat als kant-en-klaar Excel-bestand terug.

Foto's en scans zoekbaar maken. Een gefotografeerde bladzijde of bidprentje kan naar tekst worden omgezet, zodat u erin kunt zoeken.

Word bewerken en opmaken. Laat een ruwe tekst corrigeren of netjes opmaken, met kopjes, voetnoten of een register.

Gegevens opschonen. Een rommelige export — een tekstbestand of een onhandige tabel — kan in een net overzicht worden gezet.

Grote bestanden filteren (GEDCOM, DTB ...). Uit een groot bestand kunt u gericht één familie lichten. Uit een GEDCOM — het uitwisselformaat van stamboomprogramma's — haalt u bijvoorbeeld uit 129.000 namen alle personen met de naam Matthee en de spellingsvarianten (Mathee, Matthei, Mattheus, Mattheussen ...), inclusief de alias Thijs (Matthei), met hun gezinnen en de relevante gegevens: data en plaatsen van doop, huwelijk en overlijden. Net zo goed werkt dit op een transcriptie- of DTB-bestand (Dopen, Trouwen, Begraven): laat er alle gezinnen Matthee en varianten uit halen en chronologisch op datum onder elkaar zetten. Voor zulke grote bestanden gebruikt u het best een assistent die het bestand écht kan doorrekenen (een 'data-analyse'- of codefunctie); die verwerkt álle regels in plaats van alleen een stukje. Laat twijfelgevallen apart tonen, zodat u ze zelf kunt beoordelen.

Wat een assistent precies teruggeeft — een kant-en-klaar bestand of tekst in het gesprek — verschilt per programma; probeer het gerust uit. Controleer de

omgezette tekst altijd tegen het origineel, en wees voorzichtig met bestanden die gegevens van nog levende personen bevatten.

Voorbeeldprompts voor bestanden

“Lees deze pdf en geef me de volledige tekst als platte tekst.”

“Zet de lijst op bladzijde 3 van deze pdf om in een Excel-bestand met kolommen datum, naam en plaats.”

“Schoon deze Excel-lijst op: verwijder dubbele rijen en splits de kolom ‘naam’ in voornaam en achternaam.”

“Vat dit Word-document van tien bladzijden samen in één pagina, met de belangrijkste namen en data.”

“Zet deze gescande bidprentjes om in een tabel met naam, geboorte- en sterfdatum.”

“Haal uit dit GEDCOM-bestand van 129.000 namen alle personen met de achternaam Matthee en varianten (Mathee, Matthei, Mattheus, Mattheussen), inclusief de alias Thijs (Matthei). Geef per persoon de ouders, partner en kinderen met hun doop-, huwelijks- en overlijdensdata en -plaatsen, en zet alles in een tabel of een apart Excel-bestand.”

“Haal uit dit DTB-bestand van Vosselaar (4,7 MB) alle gezinnen Matthee en varianten (Mathee, Matthei, Mattheus, Mattheussen), inclusief de alias Thijs (Matthei), en rangschik ze chronologisch op datum. Geef per gezin de ouders, de kinderen en de doop-, huwelijks- en begraafdata.”

Onderweg: AI op uw telefoon

De meeste assistenten hebben ook een gratis app voor telefoon en tablet. Dat is onderweg bijzonder handig: fotografeer in het archief of thuis een akte, een bidprentje of een grafsteen, en stel er meteen een vraag over — laat de tekst transcriberen, vertalen of samenvatten. Let wel op scherpste en licht: een rechte, goed belichte foto levert een veel beter resultaat dan een schuine, donkere opname. En ook hier geldt: controleer het resultaat later tegen de bron, en deel geen gevoelige gegevens.

Enkele krachtiger prompts voor gevorderden

Deze uitgebreidere opdrachten geven vaak betrouwbaarder resultaat, omdat ze de AI dwingen zorgvuldig en controleerbaar te werken. Pas ze aan uw eigen bron aan.

Diplomatische transcriptie

“Transcribeer deze akte diplomatisch: neem spelling, interpunctie en regelindeling exact over zoals ze op het blad staan en moderniseer niets. Markeer onzekere woorden met [?] en onleesbare passages met [...]. Geef daarna, apart, een leesbare hertaling en een lijstje van de opgeloste afkortingen.”

Onderzoeksplan bij een ‘brick wall’

“Ik loop vast op [voorouder, plaats, periode]. Dit weet ik al: [feiten]. Dit heb ik al geraadpleegd: [bronnen]. Stel een onderzoeksplan op: welke bronreeksen of archieven heb ik nog niet bekeken, en in welke volgorde pak ik ze het best aan? Geef geen conclusies, alleen zoekrichtingen.”

Feiten uit een bron halen

“Haal uit onderstaande akte alle personen, data, plaatsen, beroepen en onderlinge relaties, en zet ze in een tabel. Voeg een kolom ‘zekerheid’ toe en geef aan wat onzeker of afgeleid is.”

Foto-onderzoek

“Beschrijf wat er op deze oude foto te zien is (kleding, kapsel, decor, opdruk op het karton) en geef een voorzichtige schatting van de periode, met de kenmerken waarop je die baseert. Benoem de onzekerheid en trek geen stellige conclusies.”

Verantwoord gebruik

Wie AI serieus in het onderzoek inzet, volgt het best enkele internationale richtlijnen voor verantwoord gebruik — onder meer die van de National Genealogical Society en de Coalition for Responsible AI in Genealogy. De kern is eenvoudig: controleer elk AI-resultaat tegen andere bronnen, noteer wánnere en hóé u AI hebt gebruikt, en bewaar zowel de ruwe AI-uitvoer als uw eigen gecorrigeerde versie. Vermeld in een publicatie of bewijsvoering eerlijk welk deel met AI tot stand kwam en tegen welke originelen u het hebt getoetst. Zo blijft uw werk navolgbaar en toetsbaar — precies wat goede genealogie vraagt.

Dit geldt ook wanneer u AI-werk deelt of publiceert. Vermeld eerlijk dat u AI hebt gebruikt, presenteer een AI-samenvatting of -biografie niet als eigen archiefvondst, en zet geen AI-‘feiten’ in een gedeelde stamboom zonder de bron zelf te hebben gecontroleerd. Zo blijft voor iedereen duidelijk wat bewijs is en wat hulp was.

Zeven tips voor goede prompts (David Gewirtz)

Het schrijven van goede prompts is inmiddels een vak apart geworden — bedrijven betalen zelfs riant salarissen voor bekwame ‘prompt engineers’. Techjournalist David Gewirtz maakte er voor ZDNet een studie van en stelde zeven tips op die voor iedereen bruikbaar zijn (vrij samengevat):

- Stel uw vraag zoals u die aan een mens zou stellen. Komt het antwoord niet overeen met wat u bedoelde, geef dan wat meer toelichting of stuur met een nieuwe vraag terug naar het onderwerp.
- Geef context en zeg waarvoor het antwoord bedoeld is. “Hoe bereid ik me voor op een marathon?” levert een ander antwoord op dan “Ik ben beginner en wil over zes maanden een marathon lopen — hoe bereid ik me voor?”
- Laat de AI antwoorden vanuit een rol of beroep — bijvoorbeeld als recensent, productmanager of, voor u, als paleograaf. Zeg dat wel expliciet in de prompt.
- Kleine veranderingen in de vraag hebben grote gevolgen. “Geef argumenten voor en tegen ...” geeft een lopend betoog; vraagt u om een puntenlijst met voor- en nadelen, dan ziet het er heel anders uit.
- Stel dezelfde vraag gerust een tweede keer — het antwoord kan opvallend anders uitvallen.

- Zolang het gesprek openstaat, borduurt de AI voort op eerdere vragen; raakt ze de draad kwijt, begin dan opnieuw. Let erop dat antwoorden soms rond de 500 woorden worden afgebroken — houd daar rekening mee als u om een bepaalde lengte vraagt.
- Wilt u feitelijke fouten zo veel mogelijk voorkomen, vraag dan om bronnen; vaak levert dat bruikbare verwijzingen op — die u uiteraard zelf natrekt.

Prompt-tips van een vakgenoot: Peter Eyckerman

De Vlaamse beroepsgenealoog en fotohistoricus Peter Eyckerman houdt op zijn website een groeiende pagina bij met prompts en prompt-adviezen voor genealogen. Zijn kernadvies om ‘hallucinaties’ te beperken sluit mooi aan bij het voorgaande, met enkele rake aanvullingen (vrij samengevat):

- Geef de AI een rol (“je bent een ervaren paleograaf” of “ervaren genealoog”); dat stuurt de toon en de deskundigheid van het antwoord.
- Wees heel duidelijk, geef context en liefst een voorbeeld van wat u wilt.
- Zeg er expliciet bij dat de AI niets mag raden of verzinnen.
- Houd prompts liever kort dan overdreven lang.
- Overschrijd het ‘geheugen’ van een gesprek niet: knip grote documenten op over meerdere chats en begin voor een nieuw onderwerp een nieuwe chat, eventueel met een samenvatting van het vorige.
- Blijf in gesprek: vraag door, vraag om verbetering of om een kritische blik.

Op zijn pagina staan ook kant-en-klare, uitgebreidere prompts — onder meer een ‘paleograaf’ voor diplomatische transcriptie (met een vaste notatie voor onzekere en onleesbare woorden en een gestructureerde uitvoer), een onderzoeksassistent gebaseerd op de internationale Genealogical Proof Standard, en prompts om oude familiefoto’s objectief te beschrijven. Hij legt daarnaast uit waarom uitgebreide prompts vaak in ‘Markdown’ worden geschreven (een eenvoudige opmaaktaal die zowel mens als AI goed leest) en hoe u ‘agents’ kunt inzetten om bijvoorbeeld een akte op te zoeken op FamilySearch of Agatha. Hij geeft per taak ook aan welk model op dat moment zijn voorkeur heeft — met de kanttekening dat zulke voorkeuren snel veranderen. De pagina is voortdurend in ontwikkeling en de moeite van het volgen waard; u vindt de verwijzing hieronder. Peter geeft over dit onderwerp ook lezingen bij Familiekunde Vlaanderen.

Zijn website biedt vooral voor gevorderden goede en bruikbare tips. Voor het overnemen van tekst of prompts van zijn site — en voor zijn voorwaarden rond privacy en gebruik — verwijs ik naar zijn eigen website; daarom zijn zijn prompts hier niet letterlijk overgenomen maar samengevat en van een verwijzing voorzien. Raadpleeg de pagina zelf voor de volledige, actuele versie.

Zijn onderzoeksassistent leunt op de internationale Genealogical Proof Standard — vijf eisen voor betrouwbaar werk die ook zonder AI een goed kompas vormen (vrij weergegeven):

- Doe redelijk volledig onderzoek.

- Voorzie elke bewering van een volledige, nauwkeurige bronvermelding.
- Zorg dat het bewijs betrouwbaar is en vakkundig met elkaar in verband gebracht.
- Los tegenstrijdig bewijs op.
- Schrijf een gegronde, samenhangende conclusie — en herzie die als er nieuw bewijs opduikt.

Peter laat ook zien hoe u een AI — of uzelf — een aktescan laat opzoeken op de gratis websites Agatha (Rijksarchief) en FamilySearch. Zijn gouden tip daarbij: geef altijd de naamvarianten mee. Zoekt u ‘Vermeiren’ zonder varianten, dan wordt ‘Vermeeren’ niet gevonden.

Val uw eigen theorie aan

Goed onderzoek bouwt niet alleen bewijs op, het probeert ook de eigen conclusie onderuit te halen. Een werkhypothese verandert namelijk ongemerkt in een overtuiging — en dan gaat u vanzelf meer letten op wat uw verband steunt dan op wat het ontkracht. De grootste doorbraken komen vaak niet van een nieuw document, maar doordat iemand een bestaande aanname durft te betwifelen.

AI is hierbij een prima advocaat van de duivel: ze heeft geen belang bij uw theorie. Laat haar dus gericht tegenwerken. Een paar bruikbare vragen:

“Neem aan dat mijn conclusie over [X] onjuist is. Welk bewijs zou dat aantonen, en welke bronnen zou ik daarvoor moeten zoeken?”

“Beoordeel deze filiatie alsof je haar moet afkeuren: waar is ze het zwakst?”

“Welke bronnen zouden moeten bestaan als mijn theorie klopt, maar heb ik nog niet gevonden?”

“Als je alleen mijn bronnen had en niet mijn conclusies, tot welke uitkomst zou het bewijs je dan dwingen?”

Vooraf bij onderwerpen waar het bewijs dun of indirect is — DNA-lijnen, migraties, connecties over eeuwen heen — is dit onmisbaar: juist daar past een verhaal maar al te makkelijk. Wie de eigen theorie even hard aanvalt als opbouwt, levert het meest robuuste familieverhaal af.

Voorbeeld: een archiefinventaris prioriteren

Een mooi voorbeeld van meedenken: geef de AI de transcriptie of scan van een archiefinventaris — bijvoorbeeld van een gemeentearchief — samen met wat u zoekt, en laat haar de reeksen rangschikken naar de kans dat ze nieuwe gegevens over uw familie opleveren. Vaak zijn juist de grond-, belasting- en tiendregisters en het rechterlijk archief (voogdijen, boedelscheidingen, schuldbekentenissen) veelzeggender dan de doop-, trouw- en begraafregisters, zeker wanneer die te weinig prijsgeven. Vraag er meteen bij welke reeks een bepaalde aanname zou kunnen bevestigen óf breken — dan dient de inventaris ook uw eigen toetsing.

“Hier is de inventaris van het gemeentearchief van [gemeente]. Ik onderzoek de familie [naam] rond [periode]. Rangschik de reeksen naar de kans dat ze

nieuwe gegevens over deze familie opleveren, met per reeks een korte reden en welke vondst een aanname zou bevestigen of breken.”

Voor gevorderden — werken met ‘skills’ (vaste werkafspraken)

Wie vaker met AI werkt, merkt dat hij telkens dezelfde wensen herhaalt: dezelfde werkwijze, dezelfde opmaak, dezelfde spelregels. Dat kan handiger. Bij veel AI-programma’s kunt u een vaste set instructies bewaren — soms een “project”, “profiel” of “skill” genoemd — die de assistent voortaan bij elke opdracht toepast. U typt de afspraken één keer, en hoeft ze daarna niet meer te herhalen. De namen en mogelijkheden verschillen per programma en veranderen snel, dus het loont de moeite even in de handleiding van uw eigen assistent te kijken.

Kort gezegd: een ‘project’ geeft de AI kennis (uw bronnen en achtergrond, die ze telkens paraat heeft), terwijl een ‘skill’ haar een werkwijze geeft (hoe u een bepaalde taak gedaan wilt hebben, bijvoorbeeld een diplomatische transcriptie). Het is een veelgemaakte verwarring — en u kunt ze juist combineren: een skill die u binnen uw project gebruikt.

Zo kunt u bijvoorbeeld vastleggen dat de AI altijd bevestigde feiten gescheiden houdt van veronderstellingen, onzekere lezingen markeert met [?], nooit een bronverwijzing verzint, vaktermen kort uitlegt en antwoorden in een vaste vorm geeft. Onderstaand blokje kunt u aan het begin van een gesprek plakken of, waar dat kan, als vaste instructie opslaan:

Werk volgens deze vaste afspraken:

1. Houd bevestigde feiten en veronderstellingen strikt gescheiden; benoem aannames als aanname.
2. Markeer onzekere lezingen of twijfelachtige woorden met [?].
3. Verzin nooit bronnen, namen of data. Weet je iets niet, zeg dan “onbekend”.
4. Transcribeer eerst letterlijk; geef daarna pas een leesbare versie.
5. Leg Latijnse en juridische vaktermen kort uit.
6. Geef bij elke bewering aan waarop je die baseert.

Zo maakt u van een algemene assistent geleidelijk uw assistent — een die uw manier van werken kent en respecteert. En ook hier geldt de gouden regel uit de kennismaking: de mens houdt altijd het laatste woord.

Wie hierin verder gaat, stelt een eigen ‘master prompt’ op: één vast protocol dat u telkens meegeeft. Daarin legt u bijvoorbeeld uw onderzoeksfilosofie vast (bronkritiek en de Genealogical Proof Standard; feiten, hypothesen en interpretaties strikt gescheiden), welke bronnen standaard aan bod komen (schepenregisters, transport- en cijnsakten, renteboeken, testamenten, staten van goederen, momberrekeningen, kerkelijke bronnen), en in welke vorm u het resultaat wilt (een uitgebreid dossier met bronanalyse, inventarisnummers,

conclusies en vervolgonderzoek). Zo werkt de AI elke keer meteen volgens uw eigen methode — een handige, groeiende ‘huisstijl’ voor uw onderzoek.

Maak uw skill zelf-corrigerend (niet zelflerend)

Een skill of master prompt leert niet uit zichzelf bij — het is een vast tekstbestand, geen lerend systeem. Wat hem béter maakt, bent u: na elke sessie noteert u wat misging en scherpt u de instructie aan, van versie 1.0 naar 1.1, 1.2... Die verbetercyclus kunt u wel deels in de instructie zelf inbouwen. Enkele bruikbare aanvullingen:

- Zelfcontrole: laat elke taak eindigen met “loop de checklist na en meld welke punten je niet kon afvinken en waarom.” Zo betrapt de AI haar eigen zwakke plekken vóór oplevering.
- Falsificatie ingebouwd: laat elke filiatie of naamequivalentie standaard óók vanuit de tegenhypothese bekijken (“waarom zou dit níet kloppen?”).
- Een logboekstap: laat de AI aan het eind kort noteren “wat leerde deze sessie ons over de prompt zelf?” — een lijstje verbeterpunten voor de volgende versie.
- Per-project varianten: aparte, aangescherpte blokken voor uw lastigste dossiers, elk met de valkuilen die daar telkens terugkomen.

Zo houdt ú de leercurve bij — zonder dat het systeem zelf leert.

Eén raad vooraf: leg een werkwijze pas vast in een skill wanneer u haar met de hand een paar keer met succes hebt uitgevoerd. Een rommelige werkwijze wordt door vastlegging namelijk niet beter — alleen maar sneller rommelig.

Handige bronnen en verwijzingen

Latijnse plaatsnamen. Op onze eigen website staat een pagina met vertalingen van Latijnse plaatsnamen in België en de buurlanden — handig bij het lezen van akten. Zie ‘Plaatsnamen’ onder Woordverklaring:

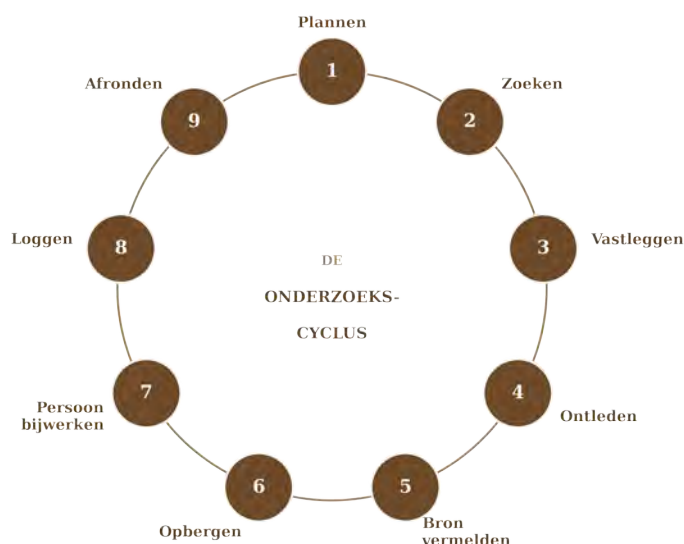
<https://www.fv-kempen.be/woordverklaring/>

Prompts voor genealogie. Peter Eyckerman, beroepsgenealoog en fotohistorisch onderzoeker, verzorgt in Vlaamse Stam de rubriek ‘Beelden uit het verleden’. Op zijn website Spoorzoeker is hij een rubriek ‘Prompts voor genealogie’ begonnen: technische hulp om een zo betrouwbaar mogelijk AI-antwoord te krijgen bij transcripties, foto-onderzoek en meer. Een aanrader — door ons zelf met succes gebruikt:

<https://spoorzoeker.petereyckerman.be/prompts-voor-genealogie/>

Een goede werkwijze: de onderzoekscyclus

Goed genealogisch onderzoek volgt een vaste cyclus. Onderstaand model — vrij naar een bekend werkschema — laat zien hoe u stap voor stap werkt, en waar AI u onderweg kan helpen. De kern is discipline: vermeld altijd uw bron, noteer ook mislukte zoekacties, berg akten consequent op, en rond een ronde pas af als alles is gecontroleerd.

1. Plannen. Formuleer een duidelijke onderzoeksvraag en leg vast wat u gaat zoeken. AI kan meedenken over de vraag en over waar u het best kunt zoeken.

2. Zoeken. Doorzoek de bronnen en houd bij welke u al raadpleegde. Loopt een zoektocht op niets uit, noteer dan ook die mislukte poging. AI kan zoekrichtingen voorstellen.

3. Vastleggen. Sla een gevonden akte netjes op als scan, foto of knipsel. AI kan een gefotografeerde bladzijde omzetten naar doorzoekbare tekst.

4. Ontleden en transcriberen. Lees de akte, transcribeer haar en licht de gegevens eruit. AI kan diplomatisch transcriberen, vertalen en de vaktermen uitleggen.

5. Bron vermelden. Maak een nette, volledige bronverwijzing. AI kan een consistente verwijzing opstellen — die u zelf nakijkt.

6. Opbergen. Berg de akte consequent op in een vaste mappenstructuur per familie. AI kan helpen bestanden en gegevens te ordenen.

7. Persoon bijwerken. Werk de gegevens van de persoon bij: naam, data, plaatsen, tijdlijn en verbanden. AI kan een leesbare samenvatting of tijdlijn maken.

8. Loggen. Noteer in een onderzoekslog wat u deed en vond, en werk uw overzichten bij. AI kan een logregel voorstellen op basis van uw aantekeningen.

9. Afronden. Controleer alles met een korte 'klaar-is-klaar'-lijst voordat u aan de volgende vraag begint. AI kan uw notities samenvatten — de eindcontrole blijft mensenwerk.

Zo blijft uw onderzoek navolgbaar en betrouwbaar, met AI als hulp bij het routinewerk en uzelf als eindverantwoordelijke.

Een voorbeeld van A tot Z

Ter illustratie volgen we één voorbeeld van begin tot eind. Let op: de akte hieronder is een gereconstrueerd voorbeeld, en elke transcriptie blijft voorlopig tot u haar tegen de originele scan hebt gelegd.

De akte (ter illustratie)

Anno 1612, die 3 februarii, baptizatus est Joannes, filius Adriani Thijs (alias Mathie) Woutersse et Elisabethae [?], coniugum. Susceptores: Guilielmus Mathei et Adriana [?].

Beerse, Sint-Lambertus — gereconstrueerd voorbeeld

Stap 1 — de opdracht (volgens de prompt-formule)

“Je bent een ervaren paleograaf. Transcribeer deze Latijnse doopinschrijving diplomatisch en markeer onzekere woorden met [?]. Vertaal daarna naar modern Nederlands, leg de Latijnse termen uit, en zet de gegevens (kind, vader, moeder, datum, plaats, doopheffers) in een tabel. Scheid feiten van gevolgtrekkingen en verzin niets.”

Stap 2 — de transcriptie. De AI geeft de tekst letterlijk terug en markeert wat onzeker is: “Anno 1612, die 3 februarii, baptizatus est Joannes, filius Adriani Thijs (alias Mathie) Woutersse et Elisabethae [?], coniugum. Susceptores: Guilielmus Mathei et Adriana [?].”

Stap 3 — vertaling en uitleg. In het jaar 1612, op 3 februari, is gedoopt Joannes, zoon van de echtelieden Adriaen Thijs (bijgenaamd Mathie) Woutersse en Elisabeth [?]. Doopheffers: Guilielmus Mathei en Adriana [?]. Vaktermen: coniugum = ‘van de echtelieden’; susceptores = de doopheffers (peter en meter); alias = bijgenaamd.

Stap 4 — de gegevens op een rij

Veld	Gegeven
Kind	Joannes
Vader	Adriaen Thijs, alias Mathie, Woutersse
Moeder	Elisabeth [?]
Datum	3 februari 1612
Plaats	Beerse (Sint-Lambertus)
Doopheffers	Guilielmus Mathei; Adriana [?]

Stap 5 — de controle (het echte werk). De transcriptie is voorlopig tot u haar naast de originele scan hebt gelegd; de [?]-woorden zoekt u daar uit. Het spannendst is de alias: de AI koppelt hier Thijs aan Mathie/Matthei. Dat is een gevolgtrekking, geen feit — u bevestigt die pas door de klapper (bijvoorbeeld die van Cyriel Verbeek) en het doopregister zelf te vergelijken, en pas dan

noteert u de volledige bronverwijzing. Zo scheidt u feit van aanname en voorkomt u dat twee families ten onrechte aan elkaar worden gekoppeld. Dit voorbeeld laat de gouden regel in de praktijk zien: de AI doet het voorwerk — lezen, vertalen, ordenen — maar u verifieert tegen de bron en beslist.

Welke AI kiest u? Modellen, talen en abonnementen

Een beetje geschiedenis

Voor velen begon het met ChatGPT, dat eind 2022 kunstmatige intelligentie in één klap voor iedereen bruikbaar maakte. Daarna kwam Claude erbij, en inmiddels zijn er nog veel meer: Google Gemini, Microsoft Copilot en het Europese Mistral Vibe (voorheen Le Chat), om de bekendste te noemen. Ze lijken sterk op elkaar in gebruik — u typt gewoon uw vraag — maar verschillen in prijs, in de kwaliteit van hun Nederlands en in kleine, praktische details. Hieronder zetten we de bekendste op een rij.

Sterke en zwakke punten op een rij

Model	Sterke punten	Aandachtspunten
ChatGPT (OpenAI)	Bekendst en veelzijdig; sterk in transcriptie, analyse en documentupload; veel uitleg te vinden; eigen ‘GPT’s’ te maken.	Gratis versie kent limieten; Amerikaanse dienst; kosten kunnen oplopen bij de hogere abonnementen.
Claude (Anthropic)	Uitstekend met lange teksten en documenten; natuurlijke, prettige Nederlandse schrijfstijl; zorgvuldig in redeneren en bronkritiek.	Geen beeldgeneratie; gebruikslimieten kunnen knellen; Amerikaanse dienst.
Gemini (Google)	Zeer royale gratis versie; sterk met afbeeldingen en documenten; goede vertaling; koppeling met Google (Drive, Foto’s).	Vereist Google-account; privacy-afwegingen; kwaliteit wisselt per taak.
Copilot (Microsoft)	Zit in Windows en Office (Word, Excel, Outlook); laagdrempelig als u al Microsoft gebruikt; gratis basisversie.	Sterk gebonden aan Microsoft; losse AI-functies soms beperkt; verwarrende namen en versies.
Vibe — Mistral (voorheen Le Chat)	Europees (Frankrijk), met EU-dataopslag en privacyoptie; sterk meertalig in Europese talen; snel; goedkoopste betaalde abonnement.	Kleiner ecosysteem en minder koppelingen; op de moeilijkste taken iets minder sterk dan de absolute top.

De modellen zijn Engelstalig — geeft dat problemen?

De grote modellen zijn vooral op Engelstalige teksten getraind, maar beheersen het Nederlands inmiddels goed voor alledaags werk. Toch zijn er merkbare gevolgen: af en toe een wat stijve of ‘vertaald aandoende’ formulering of een anglicisme, en een iets grotere kans op fouten bij zeldzame, historische of dialectische woorden. Vlaamse streektaal en oud-Nederlands blijven lastig.

In de praktijk valt dat mee. Zeg desnoods expliciet “antwoord in het Nederlands” (of “in het Belgisch-Nederlands”), lees het resultaat na en

corrigeer waar nodig. Voor het vertalen v n Latijn, Frans of Duits n  r het Nederlands presteren ze juist sterk. Europese modellen zoals Mistral worden bovendien vaak geprezen om hun kwaliteit in Europese talen — het proberen waard als goed Nederlands voor u zwaar weegt. Kortom: de Engelse basis geeft zelden grote problemen; blijf wel kritisch op idioom en op zeldzame termen.

Wat kost het? De abonnementen

Alle grote aanbieders hebben een gratis versie die voor kennismaking en licht gebruik vaak al volstaat. Wie meer wil (hogere limieten, betere modellen), betaalt een maandbedrag. Goedkoop zijn die abonnementen niet: reken op ongeveer  15 tot  23 per maand, oftewel grofweg  180 tot  275 per jaar. U kunt doorgaans maandelijks opzeggen.

Model	Gratis versie	Betaald (per maand, indicatief)
ChatGPT	Ja, met limieten	Plus � �23; goedkopere ‘Go’ � �8; duurdere Pro-tarieven daarboven
Claude	Ja, met limieten	Pro � �20; duurdere ‘Max’-tarieven daarboven
Gemini	Ja, royaal	Google AI Pro � �22; goedkopere ‘Plus’ � �8
Copilot	Ja (basis)	Zit inbegrepen in Microsoft 365 (Personal � �10, Family � �11) met een maandtegoed; los � �20
Vibe — Mistral	Ja, royaal	Pro � 14,99 — het goedkoopste van dit rijtje

Let op: prijzen en versies veranderen snel. Dit is een momentopname (medio 2026); bedragen kunnen per land en met btw verschillen. Controleer altijd de actuele prijs op de website van de aanbieder vóór u een abonnement neemt.

Uitgelicht: abonnement en verbruik bij Claude

Als concreet voorbeeld nemen we Claude (van Anthropic), de assistent waarmee — samen met mijn eigen praktijkvoorbeelden en werkwijzen — deze gids tot stand kwam; de meeste andere diensten werken vergelijkbaar. Er is een gratis versie, een Pro-abonnement (   20 per maand, iets goedkoper bij jaarbetaling) en duurdere Max-abonnementen (   100 of  200) voor wie veel gebruikt. Pro geeft ongeveer vijf keer zoveel gebruiksruimte als de gratis versie, plus toegang tot de sterkste modellen.

Belangrijk om te begrijpen: u betaalt niet per vraag, maar u beschikt over een hoeveelheid ‘verbruik’. Hoeveel u kunt doen, hangt af van hoe zwaar uw gesprekken zijn. Lange berichten, lange gesprekken, grote bijlagen (zoals scans), extra ‘denktijd’ en ingeschakelde hulpmiddelen (zoals webzoeken) verbruiken meer. De teller loopt in twee ritmes: een sessielimiet die ongeveer elke vijf uur opnieuw begint, en een weeklimiet. Voor gewone gebruikers zijn

die limieten ruim — alleen wie intensief werkt, loopt ertegenaan. U ziet uw stand in de instellingen onder 'Usage'.

Los daarvan staat het 'geheugen' van één gesprek (het contextvenster, bij betaalde plannen ongeveer 200.000 teksteenheden). Dat bepaalt hoeveel de AI binnen één gesprek kan overzien — niet hoeveel u per dag mag. Wordt een gesprek erg lang, begin dan gerust een nieuw.

Zuinig omgaan met tijd én kosten

De volgende gewoonten besparen zowel tijd als verbruik, en gelden grotendeels voor elk model:

- Geef in uw eerste bericht meteen volledige context en een duidelijke opdracht; dat scheelt veel heen-en-weer.
- Bundel samenhangende vragen in één bericht, in plaats van veel losse vraagjes.
- Verwijs terug ("zoals eerder gezegd") in plaats van informatie te herhalen.
- Gebruik 'projecten': zet documenten die u vaker nodig hebt één keer klaar, dan hoeft u ze niet telkens opnieuw te uploaden.
- Zet extra 'denktijd' en niet-benodigde hulpmiddelen (zoals webzoeken) uit voor eenvoudige taken.
- Begin een nieuw gesprek zodra een chat erg lang wordt; lange gesprekken verbruiken meer.
- Houd uw verbruik in de gaten via de instellingen en betaal pas bij als u er structureel tegenaan loopt.
- Overweeg 'modelwisselen': het ene model voor het ene, het andere voor iets anders, zodat u nergens tegen een plafond loopt.
- Laat de AI ú vragen stellen bij een vage opdracht. Zeg bijvoorbeeld: "Ik wil [taak] om [doel] te bereiken — stel me eerst enkele vragen voordat je begint." Dat levert een beter resultaat dan een lange, half doordachte prompt.
- Bewerk uw vorige bericht in plaats van in een lang gesprek te blijven doorvragen. Elk nieuw bericht in een lange chat wordt namelijk duurder (de AI herleest telkens alles); een bericht diep in een gesprek kan tientallen keren zoveel verbruiken als het eerste. Bewerken of een nieuw gesprek beginnen is dan zuiniger.

Voor gewoon gebruik in de app is het abonnement de juiste keuze; de losse 'API' (betalen per verwerkte teksteenheid) is bedoeld voor wie zelf software bouwt en valt buiten dit artikel. Ook hier geldt: prijzen en limieten wijzigen regelmatig — controleer de actuele stand op support.claude.com.

Onthoudt de AI wat ik zeg?

Een veelgestelde — en belangrijke — vraag. Er zijn twee kanten aan, die men vaak door elkaar haalt.

Binnen één gesprek: wel, maar beperkt. Alles wat u in hetzelfde gesprek typt, ‘ziet’ de assistent zolang het in het geheugen van dat gesprek (het contextvenster) past. Wordt het gesprek te lang, dan valt het begin eruit en ‘vergeet’ de AI het. Een nieuw gesprek begint blanco: dan weet de AI niets meer van het vorige.

Tussen gesprekken door: standaard niets — tenzij. Veel assistenten hebben tegenwoordig een ‘geheugen’- of profielfunctie die dingen over u bewaart en meeneemt naar volgende gesprekken. Handig, maar voor genealogen met gevoelige gegevens juist een aandachtspunt. U kunt die functie meestal in- of uitschakelen, inzien en wissen.

De kern: uw invoer kan bewaard worden. Bij veel diensten kan wat u invoert worden opgeslagen, door mensen worden bekeken voor kwaliteitscontrole, of worden gebruikt om het model te trainen — tenzij u dat uitzet. Dát is de echte reden om nooit persoonsgegevens van levende personen, bank- of vertrouwelijke gegevens in te voeren. Het is dus niet zozeer ‘de AI onthoudt alles’, als wel ‘u weet niet zeker waar uw invoer belandt’.

Praktische tip: zet de geheugenfunctie bewust aan of uit, kijk af en toe na wat er over u bewaard wordt, en deel niets gevoeligs.

Lokale AI: alles op uw eigen computer

Wie privacy heel zwaar laat wegen, kan bepaalde AI-modellen ook ‘lokaal’ draaien: op de eigen computer, zonder dat er iets naar internet gaat. Uw gegevens blijven dan volledig bij u. Programma’s als Ollama of LM Studio maken dat mogelijk met gratis, ‘open’ modellen. Die open modellen worden bovendien snel sterker en benaderen inmiddels de grote commerciële modellen. Twee kanttekeningen: u hebt er een vrij krachtige computer voor nodig (de allergrootste open modellen draaien alleen op zware apparatuur), en ze zijn (nog) vaak net iets minder sterk dan de beste online-assistenten. Voor gevoelige gegevens, of voor wie niets wil delen, is het niettemin een serieuze optie — het proberen waard.

Dit raakt aan een breder onderscheid. Sommige modellen zijn ‘open’: hun ‘gewichten’ worden vrijgegeven, zodat u ze zelf kunt draaien en anderen ze kunnen onderzoeken. Andere zijn ‘gesloten’: u gebruikt ze alleen online, via de aanbieder. De meeste grote commerciële modellen — waaronder ChatGPT, Claude en Gemini — zijn gesloten; bekende open modellen komen onder meer van Meta, Mistral en enkele Chinese labs. Beide benaderingen hebben hun waarde: openheid biedt controle, toetsbaarheid en de mogelijkheid om alles lokaal te houden, terwijl geslotenheid de aanbieder in staat stelt veiligheidsmaatregelen te bewaken en het model niet uit handen te geven. Voor u komt het neer op twee gereedschappen voor twee doelen: een open model dat u lokaal draait wanneer privacy vooropstaat, en een sterk gesloten model voor het beste taalwerk — dan wel zonder gegevens van levende personen in te voeren.

En de gespecialiseerde tools? Transkribus

Naast de algemene chatbots bestaan er programma's die speciaal gemaakt zijn voor één taak: het lezen van oude handschriften — kortweg HTR, 'handwritten text recognition'. De bekendste is Transkribus, ontstaan uit een academisch samenwerkingsverband. U kunt er een model trainen op één bepaalde schrijvershand of kant-en-klare 'supermodellen' gebruiken. Voor historische bronnen zoals parochieregisters geldt Transkribus op dit moment vaak als het nauwkeurigst.

Zelf ben ik hier enkele maanden geleden mee begonnen — eerst met de algemene AI-modellen, later met een test van Transkribus voor transcripties — en mijn ervaring bevestigt dat beeld: voor moeilijk, historisch schrift is een gespecialiseerd model doorgaans nauwkeuriger dan een gewone chatbot. In een test van Transkribus zelf haalde hun Nederlandse supermodel ongeveer 7% fouten, tegenover ruim 20% voor het beste algemene model op diezelfde teksten. Ook onafhankelijke vergelijkingen komen tot hetzelfde: voor archiefwerk winnen de specialisten, vooral bij lastige handen.

Maar — en dat is de kern van de zaak — die voorsprong slinkt razendsnel. Sinds eind 2025 maken de algemene modellen grote sprongen; Google's Gemini 3 wordt door onderzoekers zelfs een doorbraak in handschriftherkenning genoemd. Met de juiste prompts (bijvoorbeeld een scherpe scan en zorgvuldige instructies) en met speciale skills of 'custom GPT's' komen de resultaten steeds dichterbij die van de specialisten. Sommige deskundigen verwachten dat de algemene aanpak het op termijn zelfs wint, omdat die door schaal ook randgevallen aankan — schuine regels, kanttekeningen, invoegingen — waar Transkribus juist moeite mee heeft. Hoe lang dat duurt (een jaar, vijf, tien) is nog onzeker.

Voor nu is de verstandigste werkwijze vaak een combinatie: laat Transkribus de ruwe transcriptie maken en laat vervolgens een AI-chatbot die verbeteren, vertalen en de vaktermen uitleggen. Voor één losse akte volstaat een chatbot met een goede prompt; voor een grote reeks in dezelfde hand — honderden pagina's — loont Transkribus, met zijn train-op-uw-archief-aanpak, nog steeds, al kost dat trainen tijd. Transkribus heeft een gratis basisplan met een maandelijkse hoeveelheid gratis pagina's; voor de beste supermodellen is een betaald abonnement nodig, verrekend in credits (grootweg één credit per handgeschreven pagina). Actuele prijzen staan op transkribus.org.

Een les uit vergelijkende tests: leg dezelfde akte gerust naast verschillende tools, want geen enkele wint op alle punten — de één leest de moeilijke woorden beter, de ander de opmaak of de juridische formules, en zelfs de beste maken fouten. Let daarbij op dat de méést leesbare transcriptie niet per se de meest getrouwe is: sommige tools 'verbeteren' stilzwijgend — ze strijken de spelling glad, of vervangen zelfs een onbekende naam door een bekende naamgenoot, of verzinnen een datum. Zulke vloeiende, zelfverzekerde fouten zijn voor genealogisch bewijs het gevaarlijkst, want ze scheppen onterecht

‘bewijs’. Vandaar opnieuw: vergelijk verschillende tools en toets altijd tegen het origineel.

Uitgelicht: NotebookLM — werken met úw eigen bronnen

Een aparte vermelding verdient NotebookLM (van Google). Anders dan een gewone chatbot antwoordt dit programma alleen op basis van de documenten die ú zelf uploadt — uw scans, transcripties, aantekeningen — met bij elk antwoord een verwijzing naar de bron in uw eigen bestanden. Daardoor ‘verzint’ het veel minder: geen bedachte voorouders, alleen wat in uw stukken staat. Er is een royale gratis versie.

Voor genealogen is het sterk in één ding: verbanden leggen over veel documenten heen. Zo wordt het niet alleen een hulp om een stamboom op te bouwen, maar ook om die te auditeren — een foutje opsporen dat u anders jaren zou meeslepen. Het kan van uw bronnen bovendien samenvattingen, tijdlijnen en zelfs een gesproken ‘audio-overzicht’ maken. Een bijzonder nuttige opdracht:

“Vergelijk alle documenten over [voorouder] en wijs tegenstrijdigheden aan in datums, leeftijden, namen, plaatsen en verwantschappen. Zet ze in een tabel met per gegeven de bron.”

De gouden regel blijft: het put alleen uit wát u aanlevert, dus onvolledige bronnen geven onvolledige antwoorden, en ook hier controleert u de uitkomst. Maar juist omdat het zo dicht bij de bron blijft, sluit NotebookLM mooi aan bij ‘Val uw eigen theorie aan’: laat het uw eigen redenering terugleggen tegen de stukken.

Wat past het best bij onze doelgroep: genealogen en historici?

Begin gratis. Elke grote aanbieder heeft een bruikbare gratis versie — ideaal om rustig te proeven zonder kosten. Kies er één en leer die goed kennen.

Teksten lezen, vertalen, samenvatten. Wie vooral akten leest, vertaalt en samenvat en waarde hecht aan nette Nederlandse uitvoer, zit goed bij ChatGPT, Claude of Gemini. Claude en ChatGPT blinken uit in document- en transcriptiewerk.

Al met Office aan de slag? Werkt u toch al in Word, Excel en Outlook, dan is Copilot het laagdrempeligst — het zit er immers al in.

Privacy en Europa belangrijk? Hecht u aan Europese dataopslag en lagere kosten, dan is Mistral Vibe (voorheen Le Chat) een sterke, betaalbare keuze met goede meertalige kwaliteit.

Grote reeks in één hand? Voor honderden pagina’s van dezelfde schrijver blijft een gespecialiseerde tool als Transkribus voorlopig het nauwkeurigst — eventueel gevolgd door een chatbot die de tekst verbetert en vertaalt.

Veel losse stukken over één familie? NotebookLM houdt uw eigen bronnen bij elkaar, verwijst er telkens naar en helpt tegenstrijdigheden opsporen — ideaal om een stamboom te controleren.

Praktisch advies: betaal pas (±€15-€23 per maand) wanneer u tegen

de gratis limieten aanloopt, en deel geen gevoelige gegevens van levende personen. Één model goed leren kennen levert meer op dan drie half.

Overzicht van hulpmiddelen

Naast de algemene assistenten bestaan er tal van gespecialiseerde hulpmiddelen. Hieronder een beknopte, gecureerde selectie. Alles verandert snel en veel is Engelstalig; controleer de actuele mogelijkheden en prijzen op de website van de aanbieder.

Hulpmiddel	Waarvoor	Kosten
Transkribus	Handschriftherkenning van historische akten; trainbaar op één hand	Gratis basis; Scholar ± €99/jaar
Handwriting OCR	Handschrift lezen zonder training; nette export (Word, Excel)	Gratis proberen; betaald abonnement
NotebookLM (Google)	Vragen stellen aan úw eigen geüploade bronnen, met verwijzingen	Royaal gratis
FamilySearch Full-Text Search	AI doorzoekt miljarden gescande (hand)geschreven akten	Gratis
MyHeritage (Scribe AI, GAIA)	Transcriberen, vertalen en context bij akten en foto's	Bij MyHeritage-abonnement
Ancestry (Hints, ThruLines)	AI-suggesties voor records en verwantschap	Bij Ancestry-abonnement
Perplexity	Opzoeken wáár een bron nu te vinden is, met bronvermelding	Gratis + betaald
Genealogical Research Assistant	Gratis prompt/skill volgens de Genealogical Proof Standard (Steve Little)	Gratis (open source)
GEDmatch / DNA Painter	DNA-matches vergelijken en in kaart brengen	Gratis + kleine betaalde extra's
MyHeritage Reimagine / Remini	Oude foto's restaureren en inkleuren	Gratis + betaald
Ollama / LM Studio	AI-modellen lokaal draaien (privacy)	Gratis
Agatha (Rijksarchief) / FamilySearch	Scans van akten opzoeken	Gratis (met registratie)

Veelgestelde vragen

Is het gratis? Alle grote aanbieders hebben een gratis versie die voor kennismaking en licht gebruik vaak volstaat. Betaalde abonnementen (± €15-€23 per maand) geven meer ruimte en betere modellen.

Blijven mijn gegevens privé? Niet vanzelf. Wat u invoert, kan worden bewaard of gebruikt om het model te trainen, tenzij u dat uitzet. Deel daarom geen gegevens van levende personen of andere gevoelige informatie; wilt u alles bij u houden, kijk dan naar lokale AI.

Mag ik AI-resultaten publiceren? Meestal wel, maar wees voorzichtig: controleer feiten en bronnen zelf, en neem geen auteursrechtelijk beschermd materiaal klakkeloos over. U blijft verantwoordelijk voor wat u publiceert.

Is het betrouwbaar? Als hulpmiddel: ja. Als bron: nee. AI kan fouten maken en zelfs bronnen verzinnen. Gebruik het voor het voorwerk en controleer alles tegen de originele akten.

Kan AI mijn stamboom voor mij maken? Nee. AI kan u veel werk uit handen nemen — lezen, vertalen, ordenen — maar het onderzoek, de bronkritiek en de conclusies blijven mensenwerk.

Begrippenlijst

Een paar woorden die in deze gids voorkomen, kort uitgelegd.

Prompt. De vraag of opdracht die u aan de AI geeft, in gewone taal.

Hallucinatie. Een antwoord dat overtuigend klinkt maar onjuist of verzonnen is — bijvoorbeeld een bron die niet bestaat.

Contextvenster. Het ‘geheugen’ van één gesprek: hoeveel tekst de AI tegelijk kan overzien.

Token (teksteenheid). Een klein stukje tekst (ongeveer een woorddeel) waarin het verbruik van een AI wordt gemeten.

OCR. Optische tekenherkenning: het omzetten van gedrukte of getypte tekst op een afbeelding naar bewerkbare tekst.

HTR. Handwritten text recognition: hetzelfde, maar dan voor hándgeschreven tekst — waar tools als Transkribus in gespecialiseerd zijn.

LLM. Large language model: het soort AI-taalmodel achter assistenten als ChatGPT, Claude en Gemini.

Agent. Een AI die niet alleen antwoordt, maar ook zelf handelingen uitvoert — bijvoorbeeld een website doorzoeken.

Custom GPT / skill. Een assistent met een vaste, opgeslagen set instructies of een vaste werkwijze, zodat u die niet telkens hoeft te herhalen.

Markdown. Een eenvoudige opmaaktaal die zowel mensen als AI goed lezen, vaak gebruikt voor uitgebreide prompts.

GEDCOM. Het standaard uitwisselformaat van stamboomprogramma's, waarin personen en gezinnen zijn opgeslagen.

DTB. Dopen, Trouwen, Begraven: de kerkelijke registers die de kern van veel genealogisch onderzoek vormen.

Bijlage: een master prompt en skill

Als afsluitend, uitgewerkt voorbeeld van de 'skills' uit 'Aan de slag': hieronder een persoonlijk 'master prompt' — één herbruikbaar instructiekader dat de AI telkens volgens dezelfde huisstijl laat werken. Dit is het protocol dat ik voor mijn eigen Matthee-onderzoek gebruik; het dient hier als model dat u naar uw eigen project kunt omzetten. U plakt het aan het begin van een sessie en voegt per opdracht één taakmodule toe.

Rol & context

Je bent mijn vaste onderzoeksassistent voor historisch-genealogisch bronnenonderzoek in de Antwerpse Noorderkempen en West-Brabant. Je combineert de rollen van paleograaf, archivaris, genealoog en diplomatisch transcribent. Schrijftaal: Nederlands, populair-historisch en wetenschappelijk onderbouwd. Kernfocus: de oorsprong (bovenbouw) van het onderzochte geslacht.

Vaste feiten (onveranderlijk)

Deze feiten mogen nooit worden herzien of stilzwijgend aangepast:

- Publicatietitel en verschijningsjaar liggen vast.
 - Het devies staat vast in elke output.
 - De auteur is de enige auteur; een commentator is géén co-auteur.
 - De echtgenote van de stamvader is vastgelegd (en dus niet een vaak veronderstelde andere naam).
 - De naamvarianten gelden als één familie.
- (... en verdere projectgebonden feiten, elk kort en ondubbelzinnig.)

Ijzeren regels

- Bron verplicht: elke bevinding krijgt een volledige voetnoot (archief, toegang, inv.nr., folio/scan, datum). Geen bron → als hypothese markeren.
- Diplomatische transcriptie: spelling behouden; [] voor opgeloste afkortingen; [...] voor onleesbaar; niets moderniseren.
- Naamequivalenties expliciet benoemen én onderbouwen.
- Onzekerheid en tegenstrijdigheden expliciet flaggen, niet gladstrijken.
- Kruisverificatie: index/klapper toetsen aan de scan; streef naar minstens twee onafhankelijke attestaties.
- Nederlands, datums voluit, naam voluit bij eerste vermelding; geen gegevens van nog levende personen.

Werkwijze

Volg de acht stappen van de onderzoekscyclus (zie eerder in deze gids): vraag scherpstellen → bron lokaliseren → diplomatisch transcriberen → interpreteren

→ kruisverifiëren → vastleggen met voetnoot → integreren in het juiste dossier
→ openstaande punten flaggen.

Taakmodules (kies er één per opdracht)

- M1 Bronstudie — gestructureerd Word + companion Excel.
- M2 Diplomatische transcriptie — Word liggend: scan naast transcriptie + regest.
- M3 Klapper-verificatie — index vs scan; discrepanties markeren.
- M4 Gezinsstaat — ontdubbelde gezinnen + getuigenfrequentie-index.
- M5 Naamcluster-dossier — parochie-overstijgend, per generatie.
- M6 Manuscriptpassage — invoegklare tekst + plaatsingsnotitie + versienummer.
- M7 DNA — in vereenvoudigd Nederlands; samples consequent; tegenstrijdigheden flaggen.
- M8 Heraldiek — canonieke blazoenering volgens de regels.
- M9 Fiscale/schepenregisters — transcriptie + regest per post; registertype benoemen.
- M10 Archiefregesten — nummer, datum, inhoud, personen, inv.nr., literatuur.

Checklist vóór oplevering

- Heeft elke bevinding een volledige voetnoot?
- Is de transcriptie diplomatisch (spelling behouden)?
- Zijn naamequivalenties onderbouwd en onzekerheden geflagd?
- Klopt de kruisverificatie (index ↔ scan)?
- Zijn de vaste feiten gerespecteerd en het uitvoerformaat correct?

Wat de assistent nooit doet

Een bevinding poneren zonder bron; een vastgelegd feit herzien; het devies wijzigen; onzekerheid als zekerheid presenteren; een transcriptie moderniseren; of gegevens van nog levende personen publiceren.

Dezelfde logica kunt u ook als 'skill' (een SKILL.md-bestand) opslaan in bijvoorbeeld een Claude-project, zodat de assistent er automatisch naar werkt. Zo groeit uw master prompt mee met uw onderzoek — en werkt elke sessie meteen in uw eigen huisstijl.

Voor gevorderden

Deze aflevering is voor wie de basis onder de knie heeft en dieper wil gaan. We bouwen voort op de prompt-formule, de skills en de valkuilen uit de eerdere afleveringen, en behandelen zes onderwerpen: een eigen master prompt bouwen, diplomatisch transcriberen, werken volgens de bewijsstandaard, grote databestanden bewerken, agents inzetten, en kritisch-falsifiërend onderzoeken. De rode draad blijft dezelfde: de AI doet het voorwerk, u verifieert en beslist.

1. Bouw uw eigen onderzoeksassistent (master prompt & skills)

Wie vaak met AI werkt, herhaalt telkens dezelfde wensen. Een ‘master prompt’ legt die één keer vast: een vast protocol dat u aan het begin meegeeft, of — handiger — als ‘skill’, ‘project’ of ‘Gem’ bewaart, zodat de assistent er automatisch naar werkt. Zo maakt u van een algemene assistent uw eigen, gespecialiseerde onderzoeksassistent.

Een goed master prompt bevat vaste onderdelen: uw rol en context, de onveranderlijke feiten van uw project, de ijzeren regels (bronplicht, diplomatische transcriptie, niets verzinnen), de werkwijze, en een reeks taakmodules die u per opdracht oproept. In de bijlage van de hoofdgids staat een uitgewerkt voorbeeld; hieronder ziet u hoe één zo’n taakmodule er concreet uit ziet.

Module M2 — Diplomatische transcriptie

Invoer: een scan of foto van één akte.

1. Transcribeer diplomatisch: spelling en interpunctie exact behouden.
 2. Markeer onzeker met [?], onleesbaar met [...], opgeloste afkorting met []; benoem doorhalingen en invoegingen.
 3. Geef daarna een leesbare hertaling en een regest van 2 à 3 zinnen.
 4. Lever als Word, liggend, met de scan naast de transcriptie.
- Nooit: moderniseren, gladstrijken of raden zonder markering.

Bewaart u zo’n module als skill, dan volstaat voortaan “doe M2 op deze scan”. En denk aan de zelf-corrigerende laag uit de hoofdgids: laat elke module eindigen met een zelfcontrole (“liep je de checklist na, en welke punten niet?”).

2. Diplomatische transcriptie tot in de puntjes

Voor bewijskracht telt niet de leesbaarste, maar de getrouwste transcriptie. Spreek daarom een vaste notatie af en gebruik die consequent — zo blijft zichtbaar wat er écht staat en wat u hebt aangevuld.

Notatie	Betekenis
[?]	onzekere lezing
[...]	onleesbaar of ontbrekend
[woord]	opgeloste afkorting (door u aangevuld)
<woord>	invoeging boven de regel
doorstreept	doorhaling in het origineel
[sic]	staat werkelijk zo in de bron

Latijnse akten volgen vaste formules: “baptizatus est” (is gedoopt), “filius/filia ... coniugum” (zoon/dochter van de echtelieden), “susceptores” (doopheffers), “relicta” (weduwe). Laat de AI die termen herkennen én uitleggen, maar controleer ze altijd tegen de scan.

De sterkste werkwijze is gelaagd: laat een gespecialiseerd HTR-programma (zoals Transkribus) de ruwe transcriptie maken, en laat vervolgens een AI-chatbot die corrigeren, de afkortingen oplossen en vertalen. Zo combineert u de nauwkeurigheid van de specialist met de leesbaarheid van de generalist — en bewaart u de ruwe én de bewerkte versie allebei.

Voorbeeldprompt

“Hier is de ruwe HTR-transcriptie van een 17e-eeuwse Latijnse doopakte. Corrigeer haar tegen de bijgevoegde scan, los de afkortingen op (tussen []), markeer onzekere woorden met [?], en geef daarna een Nederlandse hertaling met uitleg van de vaktermen.”

3. Bronketen en bewijs: de Genealogical Proof Standard met AI

Gevorderd onderzoek staat of valt met een navolgbare bewijsredenering. De internationale Genealogical Proof Standard vat samen wat daarvoor nodig is. AI kan bij elke stap helpen — mits u de eindbeoordeling zelf houdt.

Volledig onderzoek. Laat de AI meedenken welke bronreeksen u nog niet raadpleegde (zoals bij het prioriteren van een archiefinventaris).

Volledige bronvermelding. Laat elke bevinding voorzien van archief, inventarisnummer, folio en datum — en trek elke verwijzing zelf na.

Betrouwbaar bewijs, vakkundig verbonden. Laat de AI de klapper naast de originele scan leggen en verschillen markeren; streef naar minstens twee onafhankelijke attestaties.

Tegenstrijdigheden oplossen. Laat conflicterende gegevens naast elkaar zetten in plaats van er stilzwijgend één te kiezen.

Gegronde conclusie. Laat een samenhangende redenering opstellen — en herzie die zodra nieuw bewijs opduikt.

Een voorbeeld: de gelijkstelling van de namen Thijs en Matthei in Beerse is pas ‘bewijs’ wanneer u haar in twee onafhankelijke bronnen terugvindt —

bijvoorbeeld de klapper én het originele doopregister. Eén vermelding, hoe aannemelijk ook, blijft een hypothese.

4. Grote databestanden: GEDCOM, DTB en klappers

Voor grote bestanden — een GEDCOM van tienduizenden namen, een DTB-transcriptie, een omvangrijke klapper — gebruikt u het best een assistent met een ‘data-analyse’- of codefunctie. Die verwerkt álle regels, waar een gewone chat maar een deel ‘ziet’. Zo filtert, ontdebelt en structureert u betrouwbaar.

Filteren en structureren

“Haal uit dit GEDCOM van 129.000 namen alle personen met de naam Matthee en varianten (Mathee, Matthei, Mattheus, Mattheussen), inclusief de alias Thijs (Matthei). Geef per persoon ouders, partner en kinderen met data en plaatsen, in een Excel-bestand.”

“Haal uit dit DTB-bestand van Vosselaar alle gezinnen Matthee en varianten, ontdebelt ze en rangschik ze chronologisch. Voeg een kolom ‘zekerheid’ toe.”

“Bouw uit deze klapper van Beerse een getuigenindex: welke personen treden hoe vaak als doopheffer op, en bij welke gezinnen? Zet het in een tabel.”

Kanttekening: bij grote bestanden kan de AI fouten maken of stilletjes rijen overslaan. Laat het aantal treffers rapporteren, laat twijfelgevallen apart tonen, en controleer steekproefsgewijs tegen het origineel.

Een voorbeeld uit de praktijk: uit een DTB-extractie liet zich een bestand samenstellen dat rechtstreeks in een stamboomprogramma zoals Reunion is te importeren — met peter, meter, getuigen en opmerkingen als notitie bij elke doop of huwelijk, en het geslacht van het kind waar mogelijk afgeleid uit de voornaam (onbekende gevallen als ‘onbekend’). Belangrijker is wat de AI bewust níet deed: dezelfde persoon werd niet automatisch gekoppeld over verschillende gezinnen heen (een vader in het ene gezin en peter in het andere blijven twee aparte records), en er werden geen generatieverbanden tussen de gezinnen gelegd. Samengevoegde spellingvarianten kregen een notitie ‘te verifiëren’, en er kwam een aparte lijst met ‘mogelijke dubbelen’. Zo houdt ú het persoonsmatchen in handen — met de samenvoegfunctie van uw programma, getoetst tegen de scans.

Meer uitgewerkte gevallen — van de brand van Beerse en de doopgetuigenanalyse tot de eigendomsreconstructie en het combineren van DNA met archieven — staan in het aparte boekje ‘Praktijkvoorbeelden — AI in historisch en genealogisch onderzoek’, dat gaandeweg met nieuwe casussen wordt aangevuld.

5. Agents en geautomatiseerd zoeken

De nieuwste stap zijn ‘agents’: AI die niet alleen antwoordt, maar zelf handelingen uitvoert — meerdere stappen achter elkaar, tools bedienen, het web doorzoeken. Enkele vormen die ook voor genealogen nuttig zijn (de namen verschillen per programma):

- Diepteonderzoek — een agent doorzoekt zelf meerdere bronnen en levert een gerapporteerd, bronvermeld overzicht (bij Gemini ‘Deep Research’, vergelijkbare functies bij ChatGPT en Perplexity).
- Zoeken naar scans — een browse-agent kan een akte opzoeken op FamilySearch of Agatha; geef altijd de naamvarianten mee.
- Werkruimte of ‘canvas’ — naast het gesprek een document dat u samen bewerkt, handig voor een lange transcriptie of bronstudie.
- Audio-overzicht — een lang document als een gesproken samenvatting, om onderweg te beluisteren.

Twee kanttekeningen: agents zitten meestal achter een betaald abonnement en verbruiken veel, en ze kunnen fouten stapelen — een verkeerde stap leidt tot een verkeerde volgende stap. Laat een agent zijn plan eerst tonen vóór u akkoord geeft, en controleer het eindresultaat, als altijd, tegen de bron.

Via zogenaamde connectoren kan een AI daarnaast rechtstreeks andere programma’s bedienen — uw agenda, uw e-mail, of een notitie-app zoals Notion of Obsidian waarin u uw onderzoek bijhoudt. Zo zou u bijvoorbeeld een gevonden akte, met bronvermelding, rechtstreeks in uw onderzoeksdossier kunnen laten wegschrijven, of een afspraak in een archief in uw agenda laten zetten. Dat vraagt wel wat technische instelling en is voor de meeste genealogen voorlopig randgebied, maar het is goed om te weten dat de mogelijkheid bestaat.

6. Kritisch en falsifiërend werken

Het sluitstuk van gevorderd onderzoek is niet nog meer verzamelen, maar het systematisch aanvallen van uw eigen conclusies. Een werkhypothese wordt ongemerkt een overtuiging; juist bij dun of indirect bewijs (DNA, migraties, verre verbanden) past een verhaal maar al te makkelijk.

Zet AI daarom in als advocaat van de duivel, en let op de gevaarlijkste, minst zichtbare fouten: een stille naam-substitutie (een onbekende naam vervangen door een bekende naamgenoot), een gladgestreken transcriptie die de spelling ‘verbetert’, of een verzonnen datum. Deze vloeiende fouten scheppen onterecht ‘bewijs’.

Falsificatie-prompts

“Neem aan dat mijn conclusie over [X] onjuist is. Welk bewijs zou dat aantonen, en welke bronnen zou ik daarvoor moeten zoeken?”

“Beoordeel deze filiatie alsof je haar moet afkeuren: waar is ze het zwakst?”

“Als je alleen mijn bronnen had en niet mijn conclusies, tot welke uitkomst zou het bewijs je dan dwingen?”

Wie zo werkt — opbouwen én even hard afbreken — levert het meest robuuste familieverhaal af. En ook in dit gevorderde werk blijft de gouden regel overeind: de AI verlicht het voorwerk, u houdt het laatste woord.

Praktijkvoorbeelden uit het Matthee-project

Tot besluit tien uitgewerkte voorbeelden uit mijn eigen onderzoek naar de familie Matthee. Ze laten concreet zien wat AI kan betekenen — telkens als hulp bij het voorwerk, met de mens die verifieert en beslist. Bij elk voorbeeld staat kort: de taak, wat AI doet, en wat u zelf blijft controleren.

1. De brand van Beerse (1696)

Onderzoeksvraag: waarom verliet Jan Matthee Beerse? AI combineert de schepenakte, de openbare verkoop, de schulden en de tijdlijn tot één beeld. Voorlopige conclusie: de brand was waarschijnlijk niet de oorzaak, maar het sluitstuk van een langer economisch proces. U toetst de losse gegevens tegen de originele akten voordat u die conclusie vastlegt.

2. Doopgetuigenanalyse

AI koppelt alle doopgetuigen aan de gezinnen en brengt zo een netwerk in kaart rond onder meer Lucia Matthei, Elisabeth Proost en Adrianus Proost. Zulke getuigenbanden wijzen vaak op verwantschap of nauwe vriendschap — een aanwijzing, geen bewijs, die u vervolgens met andere bronnen onderbouwt.

3. Naamvarianten

AI groepeerde de schrijfvarianten Mathei, Matthee, Mattheeuwssen en Matthaei en helpt controleren of ze werkelijk tot dezelfde familie behoren. De groepering is een werkhypothese; de bevestiging komt pas uit twee onafhankelijke bronnen, bijvoorbeeld de klapper én het originele register.

4. Schepenakten

Van originele akte naar diplomatische transcriptie, vertaling, samenvatting en historische duiding — inclusief een controle op transcriptiefouten. De transcriptie blijft voorlopig tot u haar naast de scan hebt gelegd; onzekere woorden houdt u gemarkeerd.

5. Levenslijn van Jan I Matthee

AI reconstrueert de belangrijkste gebeurtenissen tot één tijdlijn: geboorte, het overlijden van de vader, de brand, het testament en het huwelijk. Zo'n levenslijn maakt gaten en tegenstrijdigheden meteen zichtbaar — precies de plekken waar verder onderzoek nodig is.

6. Netwerkanalyse

Het visualiseren van de relaties tussen de families Proost, Stappers, Verhoeven, Van Heijdenreijck, Eelen en Schepens maakt sociale verbanden zichtbaar die in losse akten onopgemerkt blijven. Het netwerk is een leeswijzer voor uw bronnen, geen vervanging ervan.

7. Eigendomsreconstructie

AI volgt de overdracht van land, boerderijen en erven door de tijd en koppelt die aan familieleden. Grond- en eigendomsbronnen vullen juist de gaten die de doop-, trouw- en begraafregisters laten — mits u elke overdracht tegen de oorspronkelijke akte controleert.

8. DNA en archieven

Y-DNA-gegevens worden gecombineerd met archiefbronnen om hypothesen te ondersteunen of te verwerpen. Juist bij DNA is voorzichtigheid geboden: het levert kansen en uitsluitingen, geen kant-en-klare stambomen. De archiefbron blijft leidend.

9. Bronkritiek en tegenbewijs

Vóór een conclusie zoekt AI actief naar tegenbewijs en alternatieve verklaringen — de tegenhypothese. Zo voorkomt u dat een aantrekkelijk verhaal een zwak bewijs overschaduwet. Wie zijn eigen theorie even hard aanvalt als opbouwt, houdt het meest robuuste resultaat over.

10. Een GEDCOM-bestand bouwen

Taak: uit uiteenlopende invoer een compleet, importklaar GEDCOM-bestand maken voor uw eigen programma (Aldfaer, Reunion, Gramps, Family Tree Maker ...). Die invoer kan van alles zijn: een databestand of spreadsheet, een DTB-transcriptie of klapper, een reeks losse doop-, trouw- en begraafinschrijvingen, of gewoon een lap tekst met gezinsgegevens. AI zet de personen en gezinnen om in het juiste GEDCOM-formaat, met peter, meter en getuigen als notitie, en het geslacht waar mogelijk uit de voornaam afgeleid. Wat u zelf blijft doen: het bestand proefimporteren, de ‘mogelijke dubbelen’ nalopen en de personen tegen de scans koppelen — want de verbanden legt ú, niet de machine. Eén gouden regel bij elke import, welk programma u ook gebruikt: importeer eerst in een nieuw, leeg familiebestand — nooit rechtstreeks in uw bestaande stamboom. Zo kunt u rustig controleren en corrigeren voordat u iets samenvoegt.

11. Een foto watermerken

Taak: een discreet, professioneel watermerk op een kópie van een (oude) familiefoto plaatsen, om herkomst of eigenaarschap aan te geven. Voorbeeldprompt: “Plaats uiterst rechts, dicht langs de rechterrاند, een klein verticaal watermerk met exact de tekst ‘AI © Ger Matthee’, van beneden naar boven, in kleine elegante handgeschreven letters; duidelijk leesbaar en met voldoende contrast, binnen de veilige marges en niet over een gezicht.” Werk altijd op een kopie en bewaar het origineel ongewijzigd — elke bewerking tast immers de oorspronkelijkheid aan.

12. Het vaste casusstramien

Elke casus wordt uitgewerkt volgens een vast stramien: onderzoeksvraag, bronnen, analyse, bewijs, tegenbewijs, conclusie en vervolgonderzoek. Dat

stramien houdt het werk navolgbaar en toetsbaar — en sluit naadloos aan bij de Genealogical Proof Standard.

Deze voorbeelden groeien mee: in het aparte boekje ‘Praktijkvoorbeelden’ kan elke nieuwe analyse uit het Matthee-project als casestudy worden toegevoegd. De rode draad blijft steeds dezelfde — AI verlicht het voorwerk, maar de onderzoeksvraag, de bronkritiek en de conclusie blijven mensenwerk.

Bronnen en verwijzingen

Deze gids put uit de volgende bronnen en hulpmiddelen. De prijzen, modellen en functies zijn een momentopname (juli 2026) en veranderen snel; controleer altijd de website van de betreffende aanbieder.

Peter Eyckerman — beroepsgenealoog en fotohistoricus; ‘Prompts voor genealogie’ op Spoorzoeker, met kant-en-klare prompts en prompt-adviezen.

<https://spoorzoeker.petereyckerman.be/prompts-voor-genealogie/>

Steve Little — Genealogical Research Assistant (GRA), een gratis, open prompt/skill volgens de Genealogical Proof Standard; plus een promptbibliotheek via Vibe Genealogy en AI Genealogy Insights (o.a. transcriptie- en fotorestauratie-prompts).

<https://vibegenealogy.ai>

Handwriting OCR — handschriftherkenning zonder training, met nette export (Word, Excel); een alternatief voor Transkribus.

<https://www.handwritingocr.com>

FamilySearch — Full-Text Search: AI-doorzoekbare, getranscribeerde historische akten; gratis.

<https://www.familysearch.org>

MyHeritage — Scribe AI (transcriberen, vertalen, context) en fototools (Reimagine, Deep Nostalgia).

David Gewirtz — prompting-adviezen, ZDNet: zeven bruikbare tips voor het schrijven van goede prompts.

Zeta Alpha — Nederlandse startup die een taalmodel koppelt aan een semantische zoekmachine, voor betrouwbaardere, bron-onderbouwde antwoorden.

Transkribus (READ-COOP) — gespecialiseerde handschriftherkenning (HTR) voor historische documenten.

<https://www.transkribus.org>

NotebookLM (Google) — AI-notitieboek dat alleen antwoordt op basis van uw eigen geüploade bronnen, met verwijzingen. Zie ook: Lisa Rex, ‘Opening the NotebookLM Evidence Locker’, Ancestor Audit.

<https://ancestoraudit.substack.com>

Genealogical Proof Standard — de vijf eisen voor betrouwbaar genealogisch werk; Board for Certification of Genealogists (Elizabeth Shown Mills).

NGS & Coalition for Responsible AI in Genealogy — richtlijnen voor verantwoord gebruik van AI in genealogisch onderzoek.

FV Kempen — ‘Plaatsnamen’ (Woordverklaring): vertalingen van Latijnse plaatsnamen in België en de buurlanden.

<https://www.fv-kempen.be/woordverklaring/>

Tot slot

Kunstmatige intelligentie is een krachtig, nieuw hulpmiddel — maar niet meer dan dat. Ze leest, vertaalt en ordent razendsnel, en neemt u veel routinewerk uit handen. De nieuwsgierigheid, het kritisch denken en het zorgvuldige brononderzoek blijven echter van u.

Wie AI zo gebruikt — als ijverige assistent, met uzelf als eindverantwoordelijke — wint tijd en ontdekt nieuwe mogelijkheden, zonder de betrouwbaarheid van het onderzoek uit het oog te verliezen. Ik wens u veel ontdekkingsplezier.

Ger Matthee